

Наталія Одарчук,
Тетяна Мірончук

Аргументативний потенціал прецедентних феноменів у політичному дискурсі

У статті досліджено прецедентні феномени в політичному дискурсі. Представлено власне розуміння прецедентного тексту як підвиду прецедентного феномену й виокремлено його основні властивості. На матеріалі промов американського політика Гіллари Родем Клінтон розглянуто аргументативний потенціал прецедентних феноменів, тобто їх роль у здійсненні сугестивного впливу на отримувача інформації через внесення змін до його ціннісної системи.

Ключові слова: прецедентний феномен, політичний дискурс, аргументація, прецедентне висловлювання, прецедентна ситуація, прецедентне ім'я.

Постановка наукової проблеми та її значення. Політичну сферу життя суспільства неможливо уявити поза мовою, яка формує основу політичної комунікації та забезпечує взаємозв'язок суспільства з органами влади. Мовна реалізація цього зв'язку забезпечується використанням різноманітних лінгвістичних засобів, що дають змогу досягти головної мети політичного дискурсу – вплинути на адресата, внести зміни до його ціннісної системи та спонукати до дій в інтересах мовця. Феномен прецедентності, яким забезпечується персуазивний вплив, набуває особливої актуальності з огляду на те, що дискурс політиків насичений прецедентними текстами, які неодноразово відтворюються в мовленні носіїв і функціонують як одиниці дискурсу.

Мета статті – з'ясувати роль прецедентних текстів у політичному дискурсі американського політика Гіллари Родем Клінтон, а також дослідити їх аргументативний потенціал, тобто здатність впливати на реципієнта.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Поняття прецедентності пов'язане передусім із терміном *прецедентний текст*, який у науковий обіг увів Ю. М. Караулов. Дослідник розглядає його як тексти, «1) значимі для тієї чи іншої особистості з пізнавального або емоційного погляду; 2) які мають надособовий характер, тобто добре відомі широкому колу осіб, включаючи їх попередників і сучасників і, нарешті, такі, 3) до яких неодноразово звертаються у дискурсі певної мовної особистості» [3, с. 105].

У трактуванні поняття прецедентного тексту ми, услід за Г. Г. Слишкіним, вважаємо, що цей термін потрібно розуміти дещо ширше. По-перше, можна говорити про тексти прецедентні для вузького кола осіб (сімейний прецедентний текст, текст студентської групи). По-друге, існують тексти, які стають прецедентними на короткий термін. Такі тексти не лише невідомі попередникам мовної особистості, а й можуть виходити з ужитку ще до того, як зміниться покоління носіїв мови (реklamний ролик, анекдот тощо) [5, с. 27]. Отже, прецедентний текст як дискурсивне явище детермінується контекстом, в умовах якого протікає комунікація. Прецедентність тексту значною мірою визначається просторово-часовими координатами, у рамках яких розгортається дискурс.

На думку Г. Г. Слишкіна, можна говорити про існування кількох видів прецедентних текстів, таких як мікрогрупові, макрогрупові, національні, цивілізаційні, загальнолюдські [5, с. 28]. В основі такого поділу лежить ціннісна значущість концептів, які сформовані цими текстами, для певної культурної групи.

Дещо інший погляд на прецедентність має лінгвіст Д. Б. Гудков. Він розглядає прецедентні феномени як «особливу групу вербальних і вербалізованих феноменів, які належать до національного рівня прецедентності» [2]. Тобто, на думку Д. Б. Гудкова, прецедентний характер тексту визначається його національною маркованістю. Такий текст повинен мати загальнонаціональний характер і відображати цінності певної лінгво-культурної спільноти. Проте вчений не розглядає прецедентність дискурсу вузького кола носіїв (сім'ї, соціальної групи тощо) та текстів, які формують фонові знання цивілізації, людства в цілому.

Ми *прецедентний текст* розглядається як текст, що характеризується цінністю для певної лінгвокультурної спільноти, відтворюваністю, впізнаваністю та частотністю використання в її межах, а також апеляцією до фонових знань.

Окрім зазначених характеристик, ми, услід за Л. М. Гриценко, виділяємо такі особливості прецедентних текстів, як:

1) «хрестоматійність», «еталонність» за змістом. Значення, які репрезентуються прецедентними текстами, відомі усім представникам соціокультурної групи і не потребують пояснення, оскільки містяться у когнітивній базі як мовця, так і реципієнта;

2) стабільність форми, яка передає досвід національної спільноти у впізнаваній, регулярно відтворюваній структурі. І хоча прецедентні тексти можуть піддаватися трансформації, такий текст залишається «впізнаваним» за рахунок збереження ключових елементів його форми і змісту, і комунікант може відновити його вихідну форму й семантику [1].

Серед прецедентних феноменів, за твердженням Д. Б. Гудкова, можна виокремити:

Прецедентний текст – закінчений і самодостатній продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, складний знак, сума значень компонентів якого не дорівнює його змісту. Наприклад, твори художньої літератури, тексти пісень, реклами, політичні і публіцистичні тексти.

Прецедентне висловлювання – репродукований продукт мовленнєво-розумової діяльності, закінчена і самодостатня одиниця, складний знак, сума значень компонентів якого не дорівнює його змісту. До таких висловлювань належать прислів'я, цитати тощо.

Прецедентна ситуація – певна «еталонна», «ідеальна» ситуація з визначеними конотаціями. Прикладом може слугувати ситуація зради Іудою Христа, яка, як вважає Д. Б. Гудков, розуміється як «еталон» зради в цілому [15].

Прецедентне ім'я – це індивідуальне ім'я, яке пов'язане з відомим текстом, який здебільшого належить до прецедентних (наприклад, *Тарас Бульба*), або із ситуацією, яка відома носіям мови і виступає як прецедентна (наприклад, *Колумб*), ім'я-символ, яке вказує на певну еталонну сукупність певних якостей (наприклад, *Моцарт*).

Вищезазначена класифікація Д. Б. Гудкова ґрунтується на протиставленні одиниць когнітивного (прецедентний текст та прецедентна ситуація) та лінгвістичного плану (прецедентне висловлювання та прецедентне ім'я). Саме одиниці когнітивного плану формують фонові знання спільноти. Одиниці ж лінгвістичного плану слугують символами, які актуалізують прецедентні тексти та ситуації, які «зберігаються у свідомості носіїв мови у вигляді інваріантів сприйняття» [2].

На нашу думку, перераховані види прецедентних феноменів можна віднести до мовних одиниць, які у процесі їх актуалізації у мовленні апелюють до певних концептів, часто закріплених за тим чи іншим прецедентним феноменом.

Отже, ведучи мову про прецедентність, ми маємо справу не лише з інтертекстуальністю, посиленням одного тексту на інший, а й із діалогом цих текстів. Сам розгортаний дискурс комунікативно взаємодіє з іншим дискурсом, який існує у формі прецедентного тексту і, так би мовити, «імпліцитно присутній» у комунікації. Таким чином, учасниками комунікації стають не лише мовець та реципієнт повідомлення, а безпосередньо і сам текст чи ситуація, які долучаються до процесу спілкування.

На думку Г. Г. Слишкіна, прецедентний текст завжди формує певний концепт, тобто «соціопсихічне утворення, яке характеризується багатовимірністю і ціннісною значущістю» [5, с. 28].

Політична мова слугує джерелом формування концептів. Особливо чітко це можна простежити у творенні політичних лозунгів, слоганів, які, будучи прецедентними текстами/ феноменами, формують певне узагальнене уявлення, яке обов'язково містить ціннісний (аксіологічний) компонент. Надалі, застосовуючи той чи той політичний лозунг, політик апелює до вже ним самим створеного концепту, активізуючи кожного разу таким чином понятійний, ціннісний та образний компоненти цього концепту.

Однак досить часто політичні діячі вдаються до застосування вже наявних прецедентних текстів (наприклад, фразеологічних зворотів, цитат, афоризмів, текстів реклам чи текстів іншого політичного діяча, текстів художніх творів тощо) у своєму мовленні. Такі тексти активізують у свідомості реципієнта певні концепти, які під час комунікації у рамках «політик» – «аудиторія» здійснюють вплив на реципієнта повідомлення.

Як зазначає Г. Г. Слишкін, «прецедентним текст стає лише у процесі комунікації, коли носію концепту вдається досягти того, щоб текст був занесений у систему цінностей певної групи» [5, с. 28]. Отже, можна стверджувати про існування аргументативного потенціалу прецедентних феноменів,

адже метою політичного діяча є здійснення персуазивного впливу через внесення змін до ціннісної системи адресата.

Розглянемо детальніше функціонування таких текстів у рамках політичного дискурсу Гіллари Клінтон. Одним із основних прецедентних засобів здійснення аргументації у політичній комунікації, на нашу думку, є лозунги, політичні гасла, які у мінімізованому, редукованому вигляді відображають головну ідею програми політичного діяча. Ці тексти, згідно з класифікацією Д. Б. Гудкова [2], можна віднести до **прецедентних висловлювань**. Такі інформаційно місткі повідомлення апелюють до когнітивної бази адресата повідомлення, активуючи цим ті знання, уявлення, які пов'язані із тим чи іншим прецедентним текстом.

Прикладом застосування політичних гасел є висловлювання Гіллари Клінтон під час дебатів 21 лютого 2008 р. у Техасі стосовно цілей свого опонента Барака Обами.

«If your candidacy is going to be about words, then they should be your own words. That's a very simple proposition. Lifting whole passages from someone else's speeches is not change you can believe in, it's change you can Xerox» (1).

Наведений фрагмент виступу яскраво ілюструє вплив прецедентних текстів на сприйняття інформації адресатом. Висловлювання «change you can believe in» дещо трансформоване політичне гасло президентської кампанії іншого кандидата – Барака Обами. Суть видозміни полягає у заміщенні займенника «we» в оригіналі лозунгу займенником «you». Відповідно, враховуючи адресанта повідомлення, таке висловлювання не може виконувати своєї безпосередньої функції – репрезентації ідеї президентської програми. Проте у мовленні сенаторки політичний слоган функціонує саме як прецедентний текст, оскільки апелює до фонових знань американського суспільства, активуючи уявлення та асоціативні зв'язки «зміни, у які ми можемо повірити» («change we can believe in») → Барак Обама.

У другій частині висловлювання («... it's change you can Xerox») спостерігаємо цілковиту деформацію прецедентного тексту. Як зазначає І. С. Муратова, «трансформація прецедентного висловлювання базується на заміщенні його компонента (компонентів) іншими лексичними одиницями», в політичному дискурсі найчастіше такими одиницями виступають «потенційно негативні одиниці, що характеризуються високим ступенем оцінності» [4, с. 88]. У наведеному прикладі відбувається заміна лексеми «believe» лексемою «Xerox». Отже, деформація прецедентного висловлювання слугує засобом впливу на суспільство. На рівні сприйняття інформації цей вплив реалізується у двох напрямках: 1) активація концепту «зміна на краще, у яку ми віримо», який асоціативно пов'язаний із особистістю Барака Обами, і 2) надання цьому концепту негативного забарвлення через заміщення його оцінного компонента із позитивно маркованого на негативно маркований. Отже, застосування прецедентного висловлювання у дискурсі дає змогу реалізувати стратегію дискредитації політичного опонента.

Продовжуючи думку про вплив таких одиниць на свідомість потенційних виборців та на подальше прийняття ними рішень, звернемося до фразеологічної одиниці «all hat and no cattle», яку використовує у своєму мовленні Гіллари Клінтон під час дебатів у Техасі.

Question: «Are you saying that Obama is all hat and no cattle?»

Sen. Clinton: «I have said that about Bush, and our next president needs to be a lot less hat and a lot more cattle. Obama and I have a lot in common. We both care passionately about our country. We are devoted to public service» (1).

У наведеному прикладі спостерігаємо деформацію прецедентного висловлювання **all hat and no cattle** (tend to talk boastfully without acting on one's words). Заміщенням у його складі займенника all сполученням прислівників a lot less, а прикметника по сполученням a lot more політик акцентує увагу адресата на важливості такої риси майбутнього президента, як рішучість, готовність діяти, що протиставляється розмовам, які не підкріплюються конкретними вчинками.

Серед дослідників немає однозначної думки щодо місця фразеологічних одиниць серед прецедентних текстів. Деякі з них (Д. Б. Гудков) не відносять такі одиниці до їх рангу. Проте ми, услід за Л. М. Гриценко, вважаємо, що такі стійкі словосполучення (і поряд з ними прислів'я) слід вважати прецедентними, адже вони характеризуються стійкістю та відтворюваністю у межах певної спільноти. Окрім того, незважаючи на те, що такі тексти втратили зв'язок зі своїм джерелом, автором чи первинною ситуацією і стали самостійними одиницями, їх прецедентність усвідомлюється завдяки їх образності [1].

Звернемося до аналізу прецедентних феноменів в іншому жанрі політичної комунікації – політичній промові. Зразком такого дискурсу є промова Гіллари Клінтон на Національному партійному з'їзді 26 серпня 2008 р., під час якої сенаторка закликала підтримати свого колишнього опонента Барака Обаму у представництві Демократичної партії. Аргументуючи свою позицію та закликаючи американський народ не допустити приходу до влади Республіканця Джона Маккейна, політик вдається до використання тактичного прийому прецедентності:

«Barack Obama began his career fighting for workers displaced by the global economy. He built his campaign on a fundamental belief that change in this country must start from the ground up, not the top down. He knows government must be about "We the people" not "We the favored few"» (2).

Висловлювання *«We the people»* «відсилає» реципієнта повідомлення до фонових знань. Оскільки дискурс розгортається в рамках американської спільноти, у когнітивній базі кожного її представника існує концепт «конституція». Саме цей концепт і актуалізується у свідомості носіїв американської культури при застосуванні висловлювання *«We the people»*, яке є початковим словосполученням основного закону Сполучених Штатів Америки (*«We the People of the United States <...>»* / «Ми, народ Сполучених Штатів <...>»). Цього разу прецедентний текст репрезентується у неповному, скороченому вигляді, не втрачаючи при цьому своєї ціннісної значимості.

У мовленні Гіллари Клінтон висловлювання *«We the people»* протиставляється висловлюванню *«We the favored few»*. Через трансформацію тексту, заміну лексичної одиниці *«the people»* на одиницю *«the favored few»* відбувається актуалізація бінарних концептів *«інтереси народу»* – *«інтереси панівної верхівки»*. Окрім того, лексеми *«the people»* та *«the favored few»* у дискурсі постають контекстуальними антонімами і відповідно слугують семантико-синтаксичним засобом підсилення аргументації. Отже, Гіллари Клінтон імпліцитно підкреслює позивні сторони потенційного президентства Барака Обами, протиставляючи їх негативній оцінці діяльності Джорджа Буша.

Іншим прецедентним феноменом, який, на нашу думку, підсилює персуазивний вплив на аудиторію, є прецедентне ім'я, яке ми, услід за Д. Б. Гудковим, визначили як індивідуальне ім'я, пов'язане або з відомим текстом, що зазвичай належить до прецедентних, або із ситуацією, що відома носіям мови і виступає як прецедентна, ім'я-символ, яке вказує на певну еталонну сукупність певних якостей [2].

Проаналізуємо уривок із тієї ж промови Гіллари Клінтон.

«How do we give this country back to them?»

By following the example of a brave New Yorker, a woman who risked her life to shepherd slaves along the Underground Railroad.

And on that path to freedom, Harriett Tubman had one piece of advice <...>» (2).

У промові сенаторки після риторичного питання *«How do we give this country back to them?»*, яке слугує засобом підвищення емоційної напруги серед аудиторії, звучить звернення до прецедентної ситуації «звільнення афроамериканців-рабів у XIX ст.». Лексема *Underground Railroad* (*«a network of secret routes and safe houses used by 19th-century black slaves in the United States to escape to free states and Canada with the aid of abolitionists and allies who were sympathetic to their cause»*) [6] слугує символом цієї ситуації, засобом її розгортання у ментальному просторі носіїв мови. Іншим символом прецедентної ситуації є власне ім'я *Harriett Tubman*, яке вводиться в дискурс через катафоричну референцію, що також підвищує напруженість промови та зацікавленість аудиторії. Заразом, завдяки символу *Underground Railroad* адресат повідомлення ідентифікує референта ще до його безпосередньої номінації у наступному висловлюванні (*«And on that path to freedom, Harriett Tubman had one piece of advice»*). Така здатність до «декодування» референта зумовлена наявністю в адресата фонових знань про ситуацію.

Висновки. Отже, використання у мовленні прецедентних феноменів різних видів багатофункціональне. Такі текстові ремінісценції, усвідомлені чи неусвідомлені, точні чи перетворені цитати або інші посилання на більш-менш відомі створені раніше тексти у складі пізнішого тексту, дають змогу підвищити інформативність повідомлення політичного діяча. Адже інваріанти уявлень, які стоять за певними прецедентними текстами зберігаються у свідомості мовця «у мінімізованому, редукованому вигляді» [1]. Саме ця інформативна насиченість, багат шарованість асоціацій дає змогу мовцю через відсилання на інший текст передати значну кількість інформації, застосовуючи водночас мінімальні засоби для її вербалізації.

Окрім того, прецедентні феномени слугують засобом для підвищення експресивності та емоційної насиченості дискурсу. Отже, звернення до прецедентності у рамках політичної діяльності слугує засобом впливу на емоційну сферу свідомості людини і, відповідно, дає змогу підвищити аргументативність мовлення.

Джерела та література

1. Гриценко Л. М. Миромоделирующая функция прецедентных текстов а чат-коммуникации : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Л. М. Гриценко. – Томск, 2010. – 23 с.
2. Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в текстах политического дискурса [Электронный ресурс] / Д. Б. Гудков. – Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text12/09.htm>.
3. Караулов Ю. Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности / Ю. Н. Караулов // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы : доклады советской делегации на VI конгрессе МАПРЯЛ. – М. : Русский язык, 1986. – С. 105–126.
4. Муратова І. С. Деформація прецедентних висловлювань як засіб впливу в політичному дискурсі / І. С. Муратова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2011. – № 973. – С. 86–90.
5. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 141 с.
6. Underground Railroad [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/Underground_Railroad

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Hillary Clinton in 2008 Democratic debate at University of Texas in Austin [Electronic resource]. – February 21, 2008. – Mode of access : http://www.ontheissues.org/Archive/2008_Dems_Texas_Hillary_Clinton.htm
2. Hillary Clinton's Speech at the Democratic National Convention [Electronic resource]. – August 26, 2008. – Mode of access : <http://abcnews.go.com/Politics/Conventions/story?id=5663211&page=1>

Одарчук Наталия, Мирончук Татьяна. Аргументативный потенциал прецедентных феноменов в политическом дискурсе. В статье исследуются прецедентные феномены в политическом дискурсе. Представляется собственное понимание прецедентных текстов как подвида прецедентных феноменов и выделяются их основные свойства. На материале выступлений американского политика Хиллари Родэм Клинтон изучается аргументативный потенциал прецедентных феноменов, то есть их роль в осуществлении суггестивного воздействия на реципиента посредством внесения изменений в его ценностную систему. Текстовые реминисценции дают возможность повысить информативность сообщения, так как посылаясь на другой текст, говорящий способен передать большее количество информации, используя минимальные средства для ее вербализации. Кроме того, прецедентные феномены служат средством повышения экспрессивности и эмоциональной насыщенности дискурса.

Ключевые слова: прецедентный феномен, политический дискурс, аргументация, прецедентное высказывание, прецедентная ситуация, прецедентное имя.

Odarchuk Nataliya, Mironchuk Tetiana. Argumentative Potential of the Precedent Phenomena in Political Discourse. Precedent phenomena in political discourse are the object of investigation of the given article. It presents authors' own understanding of the precedent texts as a kind of the precedent phenomena and singles out their main properties. On the material of the American politician Hillary R. Clinton's speeches the argumentative potential of the precedent phenomena is analyzed, namely the role of the latter in making a suggestive influence on the recipient by means of modifying his evaluative system. Text reminiscences make it possible to increase the informativity of the utterance since referring to another text the speaker is able to transmit a greater amount of information using minimal means for its verbalization. Besides, precedent phenomena serve as the way of augmenting expressiveness and emotional richness of the discourse.

Key words: precedent phenomenon, political discourse, argumentation, precedent utterance, precedent situation, precedent name.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.